

Bartkiewicz, Justyna

"The United States and imperialism", Frank Ninkovich, Malden, 2001 : [recenzja]

Dzieje Najnowsze 36/1, 199-201

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

RECENZJE

Frank Ninkovich, *The United States and Imperialism*, Blackwell Publishers, Malden, Mass. 2001

Praca Franka Ninkovicha *The United States and Imperialism (Stany Zjednoczone i imperializm)* to kolejna, czwarta już publikacja w serii zatytułowanej „Problems in American History”, której wydawcą jest Jack P. Green. Celem każdego tomu tej serii jest skupienie uwagi czytelnika na konkretnym zagadnieniu związanym z historią Stanów Zjednoczonych Ameryki i poszerzenie wiedzy w tym zakresie dzięki pogłębionej analizie, jaką dany wolumin oferuje. Odbiorca serii nie jest precyzyjnie określony. Jest nim przede wszystkim czytelnik pragnący zrozumieć tło współczesnych wydarzeń, których bohaterem są Stany Zjednoczone, bez względu na to, czy jest on aktywnym, czy biernym uczestnikiem tych wydarzeń.

Dążeniem wydawcy jest koncentracja na problemach, po pierwsze, ważnych w amerykańskiej historii, po drugie — spornych, a po trzecie — wciąż aktualnych dla współczesnej debaty o społeczeństwie i polityce USA. Do zagadnień o takim charakterze należy z pewnością kwestia współczesnych amerykańskich interwencji w różnych rejonach świata. Autor omawianej pracy słusznie namawia czytelnika do powrotu do źródeł interwencjonistycznej polityki USA, a te odnaleźć można w wydarzeniach ostatniej dekady XIX w., gdy Stany Zjednoczone objęły swą jurysdykcją terytoria, będące do 1898 r. w posiadaniu Korony Hiszpańskiej. Wydarzenia te rozpoczynały nowy rozdział w amerykańskiej polityce zagranicznej, zwany często „imperialnym”.

Frank Ninkovich jest profesorem na wydziale historii St. John's University oraz autorem kilku istotnych pozycji, dotyczących polityki zagranicznej USA, w tym: *The Diplomacy of Ideas (Dyplomacja idei)* z 1981 r., *The Wilson's Century (Stulecie Wilsona)* z 1999 r. czy *Modernity and Power (Modernizacja i władza)* z 1994 r. Przyjąwszy zaproszenie Jacka P. Greene'a do napisania kolejnej części „Problems in American History”, Frank Ninkovich zaproponował bardzo interesującą interpretację współczesnej polityki Stanów Zjednoczonych, którą analizuje przez pryzmat doktryny imperializmu i roli USA w walce światowych mocarstw, począwszy od ostatniej dekady XIX w., a skończywszy na latach 80. XX w.

W krótkim wstępie Autor przedstawia trzy cele, które pragnie osiągnąć, pisząc *The United States and Imperialism*. Pierwszym jest analiza sposobu, w jaki Stany Zjednoczone nabyły, administrowały i dobrowolnie utraciły poszczególne nabytki terytorialne. Drugi cel to pogłębiona analiza przyczyn, które spowodowały, że Ameryka stała się potęgą imperialną. Kolejnym zaś, ostatnim jest umieszczenie doktryny imperializmu w szerszym kontekście amerykańskiej polityki zagranicznej ze szczególnym uwzględnieniem roli, jaką odegrał w niej nurt antyimperialistyczny.

Omawiana publikacja składa się z sześciu jasno wyodrębnionych rozdziałów, kolejno omawiających różne aspekty zaangażowania USA w politykę międzynarodową. Na szczególną uwagę zasługuje sam wstęp, w którym Autor proponuje własną definicję „imperializmu” i próbuje określić jego miejsce w odniesieniu do pojęć pokrewnych, często utożsamianych z imperializmem, takich jak kolonializm, internacjonalizm, ekspansjonizm, a także globalizm czy modernizm. W rozdziale pierwszym Ninkovich prezentuje swoją najważniejszą tezę, w której wyraźnie wiąże kwestię amerykańskiego imperializmu z problemem tożsamości w Stanach Zjednoczonych pod koniec XIX w. Twierdzi on, że to nie interes ekonomiczny, nie argumentacja o charakterze religijnym i cywilizacyjnym czy też lobby militarne popchnęły Stany Zjednoczone w stronę polityki imperialnej, ale powodujące dezorientację społeczną problemy z samookreśleniem tożsamości Amerykanów odegrały ostatecznie zasadniczą rolę w obraniu kursu imperialnego przez kręgi decyzyjne. Brak w społeczeństwie spójności i jedności, wciąż nie odbudowanej po wojnie secesyjnej (której doświadczenie pokazało, że podstawowe wartości mogą być kwestionowane), depresja gospodarcza w 1893 r., strajk farmerów (*yeoman farmers*), uważanych za kulturowe jądro Ameryki, oraz masowy napływ imigrantów—wszystkie te przyczyny przywoływane są przez Autora jako elementy poważnego kryzysu społecznego, który doprowadził do zaangażowania się Stanów w sprawy międzynarodowe. Ponadto Ninkovich zwraca także uwagę na dodatkowy problem samookreślenia USA na arenie międzynarodowej, problem określenia własnego statusu jako członka rodziny narodów.

W kolejnych trzech rozdziałach Autor przybliża amerykańską politykę w różnych rejonach świata: na Filipinach —jako przykład „czystej” formy imperialnej, w krajach basenu Morza Karaibskiego —jako przykład formy „mieszanej”, w której motywacje były bardzo złożone, oraz w Chinach, gdzie imperializm wystąpił, zdaniem Autora, w formie bardzo ograniczonej. Autor przedstawia politykę USA w tych regionach na tyle szczegółowo, by czytelnik nie zaznajomiony z omawianym okresem w historii Ameryki łatwo mógł zorientować się w wydarzeniach, które były ważne dla imperialnej historii tego kraju. Jest to zdecydowana zaleta tej publikacji. Pozytywnie ocenić należy także jej ostatnie dwa rozdziały, w których analizowany jest wpływ nurtu antyimperialistycznego na kształt debaty o polityce USA przez cały omawiany tu okres, aż po koniec zimnej wojny. Na uwagę zasługuje szczególnie ostatni rozdział książki, w którym Stany Zjednoczone przedstawione zostają nie jako mocarstwo imperialne, lecz jako imperium modernizmu, którego dziełem jest globalizacja i sukces uniwersalnych wartości w świecie. Ich tryumf, zdaniem Franka Ninkovicha, doprowadził do upadku popularności imperializmu i końca imperialistycznego wyścigu wielkich mocarstw.

Książka F. Ninkovicha nie spełnia jednak wszystkich oczekiwań, które czytelnik może mieć po zapoznaniu się z jej częścią wstępną. Co prawda, Autor w dużej części realizuje cele przedstawione we wstępie — opis ciągu wydarzeń związanych z nabyciem nowych terytoriów, ich administrowaniem i dobrowolną utratą jest wyczerpujący, jednak brakuje wniosków, jak cały ten okres i polityka zagraniczna wpłynęły na tożsamość społeczeństwa. Poza pierwszymi stronami książki Autor nie mówi nic więcej o problemie społeczeństwa amerykańskiego z własną tożsamością, chociaż to właśnie wydaje się najważniejszą stawianą przezeń tezę. Pozostaje więc pytanie: czy imperializm skonsolidował tamtejsze społeczeństwo, czy też nie? Zauważalny jest także pewien brak konsekwencji w części dotyczącej motywów ekspansji USA. Mówiąc o nich w pierwszych dwóch rozdziałach publikacji, Autor zdecydowanie umniejsza takie aspekty, jak korzyści ekonomiczne czy misja cywilizacyjno-humanitarna, podkreślając głównie problem tożsamości, jednak w kolejnych rozdziałach wyraźnie eksponuje te pierwsze motywy jako ważne dla kursu imperialnej polityki USA.

Mimo to *United States and Imperialism* należy zaliczyć do pozycji cennych na rynku wydawniczym. Jest to książka ważna dla czytelnika studiującego amerykańską politykę zagraniczną

RECENZJE

i pragnącego poszerzyć wiedzę nt. jej korzeni. Jedną z najważniejszych wartości tej książki jest właśnie jej aktualność dla współczesnej debaty o amerykańskiej polityce i amerykańskim interwencjonizmie w różnych rejonach świata, mimo iż Autor nie zajmuje się bezpośrednio okresem po zakończeniu zimnej wojny. Nie bez znaczenia dla oceny tej publikacji są także bardzo szczegółowe przypisy i ilustracje, niewątpliwie ważne dla wnikliwego czytelnika. *United States and Imperialism* Franka Ninkovicha to książka zdecydowanie warta polecenia wszystkim tym, którzy chcą uzupełnić braki w swej wiedzy z zakresu imperialnej historii USA i wyciągnąć z niej wnioski na użytek dzisiejszej analizy polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych.

Justyna Bartkiewicz
Warszawa

Jurij Szapował, Wadym Zołotariow, *Wsewołod Bałyćkyj. Osoba, czas, otoczenia*, Styłos, Kyjiw 2002, ss. 468

Historia i kulisy działań sowieckich służb bezpieczeństwa, które przez długie lata były niedostępne i okryte tajemnicą, dziś stopniowo są odkrywane. Dotyczy to również i ludzi, związanych pracą z organami CzK-GPU-NKWD-KGB. Recenzowana książka ukraińskich autorów, Jurija Szapowała i Wadyma Zołotariowa, poświęcona jest wieloletniemu szefowi tych organów na Ukrainie w latach 20.-30. XX w., Wsewołodowi Balickiemu. Jest ona pierwszą próbą przybliżenia nie tylko tejże wszechmiar interesującej osoby, ale także epoki, w jakiej przyszło jej żyć i działać. Publikacja ta nie jest pierwszą w dorobku autorów poświęconą działalności sowieckich służb bezpieczeństwa. Profesor J. Szapował, pracownik Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, historyk, uchodzi za czołowego specjalistę w dziedzinie badań nad okresem stalinowskim oraz jego odmianami występującymi na Ukrainie. Współautor, W. Zołotariow, choć kształcił się w naukach technicznych, skutecznie od wielu lat zajmuje się tą samą problematyką¹.

Kariera W. Balickiego w strukturach specsłużb datuje się od początku istnienia tych formacji. Od 1919 r. piął się po szczeblach kariery, obejmując kolejne stanowiska kierownicze, by w 1923 r. stanąć na czele organów bezpieczeństwa Ukrainy. Kierował nimi z krótką przerwą w latach 1931-1932, kiedy był zastępcą przewodniczącego OGPU ZSRR, do 1937 r. Znamienne, iż W. Balicki mimo starań swoich bliskich w okresie odwilży chruszczowowskiej nie został zrehabilitowany aż do dnia dzisiejszego. Jednoznacznie uznano, że proces rehabilitacyjny nie przysługuje osobie, której podległe służby dopuściły się ogromnych nadużyć, włącznie ze stosowaniem zabronionych metod przesłuchiwania aresztowanych i fabrykowaniem dowodów (s. 360). Jest on jednym z trzech wysokich funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa ZSRR (współ z Henrykiem Jagodą i Mikołajem Jeżowem), którzy nigdy nie zostali zrehabilitowani.

W publikacjach poświęconych zbliżonej problematyce podstawowe znaczenie ma baza źródłowa, na której oparte są badania. W recenzowanym wydaniu jej trzon stanowią materiały pochodzące z Centralnego Państwowego Archiwum Organizacji Społecznych w Kijowie (dawne Archiwum Komunistycznej Partii Ukrainy). Sporo dokumentów przytoczono z zasobów Państwowego Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, do którego Autorzy książki, w od-

¹ J. Szapował, *Ukrajina 20-50-ch rokiw: storinky nenapysanoji istoriji*, Kyjiw 1993; idem, *Ludyna isystema: sztrychy do portretu totalitarної doby w Ukraini*, Kyjiw 1994; J. Szapował, W. Prystajko, W. Zołotariow, *CzK-GPU-NKWD w Ukraini: osoby, fakty, dokumenty*, Kyjiw 1997; J. Szapował, *Ukrajina XX stolittia: osoby by ta podiji w konteksti ważkoji istoriji*, Kyjiw 2001.